

MUNKA-ANATÓMIAI, FOGLALKOZÁS-ÉLETTANI, BIOKÉMIAI ISMERETEK

FIZIKAI MUNKA, HŐMUNKA, SZELLEMI MUNKA

JELENTŐS PSZICHÉS MEGTERHELÉSSEL JÁRÓ MUNKAVÉGZÉS

MUNKAVÉGZÉS SPECIÁLIS MUNKAKÖRNYEZETI FELTÉTELEK KÖZÖTT (KLÍMA, NYÍLTÉR, KÜLFÖLDI)

ERGONÓMIAI ALAPISMERETEK

Dr. Szabó Sándor – Dr. Pásztói Zsolt
MH HEK Kecskeméti Repülõorvosi Intézet
Magasságlelettani és Funkcionális
Diagnosztikai Osztály

2011. április
foglalkozás egészségügyi alternatív kollégium, Szeged

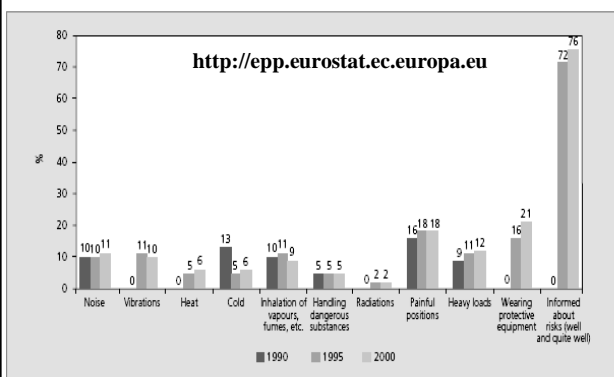
Prof. Dr. Ungváry György:
Munkaegészségtan (2.-3. Kiadás)

Áttekintés

- Gyakorlati munka: kockázatanalízis
- Fizikai munka
- Hőmunka
- Fényviszonyok
- Szellemi munka
- Jelentős pszichés megterheléssel járó munka
- Ergonómiai alapismeretek

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

3.2.7 Physical work factors, EU-15 (%)

Source: Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Jellegzetes munkakörök

- **Fizikai munka**
  - többnyire erőt igénylő
  - inkább manualitást ~
- **Gépkezelői munka**
- **Operátori munka automatizált rendszeren**
- **Járművezetői munka**
- **Képernyő előtti („irodai”) munka**
- **Vezetői munka**

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Foglalkozási betegségek

- Reumatikus problémák a kedvezőtlen klímától
- Muszkuloszkeletális problémák a statikus terhelésektől
- Neurotikus, pszichoszomatikus problémák a pszichés megterheléstől
- Munkabalesetek

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

FOGLALKOZÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ MEGBETEGEDÉSEK work-related disease

A munkakörnyezet egyéb rizikófaktorokkal összeadódó, komplex hatása bizonyos betegcsoportok kialakulásában, progressziójában, kimenetelében:

ISZB Hypertónia Mozgásszervi KALB Ulcus Magatartási zavarok	egyéni fogékonyság, szociális körülmények, képzettség, életmód, psychés megterhelés sub/supraoptimalis ergonómia,
--	--

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Fizikai munka

- Mechanikai munkavégzés: elmozdulás, gyorsítás, helybentartás
- Az izommunka általános hatásfoka 25-30%. A többi hőként szabadul fel. (Oxidatív foszforiláció, remegés)
- Az oxigén útja:
Tüdő – kisvérkör – nagyvérkör – kapillárisok – izomsejtek – mitokondriumok
- Patológia bármelyiknél: anaerob működés, csökkent terhelhetőség
- Edzés: emelkedő terhelhetőség (dinamikusabb keringés-adaptáció, csökkenő tejsav-küszöb)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

IZOMKONTRAKCIÓK TÍPUSAI

1. Isometriás kontrakció -- az izomrost hossza nem változik; tónusa (erőkifejtése) nő
2. Isotoniás kontrakció -- az izomrost hossza rövidül, tónusa nem változik
3. Dinamikus kontrakció -- az összehúzódás-ellazulás ritmikusan, gyors egymásutánban történik
4. Statikus kontrakció -- az izom hosszabb ideig (néhány másodpercig) van kontrahált állapotban
5. Koncentrikus kontrakció -- az ellenerő leküzdésével kapcsolatban rövidül az izom
6. Excentrikus kontrakció -- az ellenerő leküzdésével kapcsolatban nő (nyúlik) az izomrost hossza.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Munka és oxigénigény

- Munkaterhelés: négyzsógszerű, oxigénigény kielégítése: fokozatos emelkedés
- Impulzusszerű terhelések sorozata: oxigénadósság (anticipáció ??)
- TTH (tartós terhelési határérték): 22kJ/min (kb. 1,1 l/perc oxigénfelhasználás)
- CSTH (csúcs ~) = 3 x TTH

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Az izommunka befejeztével a keringés adaptációja lehetővé teszi, hogy a tejsav a májba kerüljön és glikózzá alakuljon, ami aztán visszakerül egyéb szervek mellett az izomba, és **viisszaépíti a megcsappant glikogénraktárt. Ennek a folyamatnak rendkívül nagy az energiaigénye, amelyet a zsírsavak oxidációja biztosít.** Minthogy ez csak **oxidatív úton, a mitokondriumokban történhet, az izomban keletkező tejsav glikózzá alakítása a májban extra oxigénigénnyel jár.** Ezt az extra oxigénigényt nevezzük **oxigénadósságnak.**

A 100 méter világbajnokai:

1983, Helsinki: Carl Lewis (amerikai)
1987, Róma: Carl Lewis (amerikai)
1991, Tokió: Carl Lewis (amerikai)
1993, Stuttgart: Linford Christie (brit)
1995, Göteborg: Donovan Bailey (kanadai)
1997, Athén: Maurice Greene (amerikai)
1999, Sevilla: Maurice Greene (amerikai)
2001, Edmonton: Maurice Greene (amerikai)
2003, Párizs: Kim Collins (St. Kitts és Nevis-i)
2005, Helsinki: Justin Gatlin (amerikai)
2007, Oszaka: Tyson Gay (amerikai)
2009, Berlin: Usain Bolt (jamaicai)

A sprinterek számára tehát nagyon fontos, hogy nagy izomtömeggel rendelkezzenek, mert minél nagyobb az izomzat, annál több glikogént képes raktározni .

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

STATIKUS IZOMMUNKA IS VESZÉLYES !

Izometriás kontrakció:

terhek emelése, különleges testhelyzetben végzett munkák, guggolva, hajolva, térdelve **statikus komponenseket is tartalmaznak**

az izmok vértáramlása akadályozott, magasabb a perifériás ellenállás, magasabb lesz a vérnyomás, alacsonyabb a pulzusszám. gátolt az O₂ leadás, fokozódik a tejsav acidosis, gátlódik a CO₂ tejsav elszállítása helyi vasodilatációt, ezzel fájdalomhoz létre, hamarabb kifáradáshoz vezet. megterheli a keringési rendszert és a vázrendszert is, egyoldalúan terhelődik - fokozott mozgásszervi betegség rizikó.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

MUNKAHELY: aerob munkavégzés tartósan

Folyamatos izommunka végzése csak aerob körülmények között lehet.

Általában kerülendő a munkahelyi körülmények között az anaerob küszöb feletti intenzitású izommunka.

A fizikai munka abszolút korlátja: A tápcsatormán egy nap alatt felszívható energia: 25 000-30 000 kJ. A lehetséges abszolút határ: a 42 000 kJ (bizonyos sportágak, extrém nehéz fizikai munka).

A munka kezdetén az izom saját tartalékai terhére kontrahálódik, az anyagcsere anaerob és létrejön az oxigén-adósság, amely a szükséges oxigénfogyasztás és a tényleges oxigénfogyasztás különbözete. Az oxigénadósság visszafizetése a munka befejezése után, az energiahordozó raktárak feltöltése után történik. Tehát a dolgozó a munka befejezése utáni pihenő időben a lassan lecsengő O₂ fogyasztással törleszti O₂ adósságát.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

TTH: /TARTÓS TERHELÉS HATÁRA/

átlagérték: (tehát időlegesen meghaladható)

Az a percenkénti energiaforgalom, amely a teljes műszakra /8 órára/ vonatkoztatva folyamatosan fenntartható a túlzott elfáradás nélkül.

TTH: 5,4 kcal/min = 17,5 kJ/min. (Ez a nyugalmi energiaforgalom feletti rész.
A teljes: 22 kJ/min).

Specialitás: A TTH az átlag populációban megfelel a tejsav acidózis határnak: 22kJ= 1 liter O₂ fogyasztás energiaekvivalense=tejsav acidosis -átlagos- küszöbértéke: 1,0-1,2 l/min

CSH: /CSÚCSTERHELÉS HATÁRA/

A magasabb teljesítmény maximálisan megengedhető szintje. A TTH háromszorosa lehet, de maximum 14 kcal/min.

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

FIZIKAI MUNKA OSZTÁLYOZÁSA

A fizikai munkát a munka energiaigényessége alapján osztályozzuk. A nehézségi fokokat az igénybevétel objektív mérésével lehetne osztályozni. Erre alkalmas a V_{oxigén} max. %-os kifejezése és a maghőmérséklet, de ezek használata nem széleskörű, ezért általánosan táblázat alapján osztályozunk.

A teljes energiaforgalom:

Könnyű fizikai munkában 3,7 kcal/min = 11 kJ/min.

Közepesen nehéz: 3,8-4,5 kcal/min = 11-14 kJ/min

Nehéz: 4,6-5,4 kcal/min = 14-17 kJ/min

Nagyon nehéz: 5,4 kcal/min felett = 17,5 feletti - 21 kJ/min

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

FIZIKAI MUNKA OSZTÁLYOZÁSA

A pulzusszám: TTH-nál a 110 bpm szívfrekvenciát ne haladja meg.

Könnyű fizikai munkában: 90/min alatti

Mérs. nehéz : 91-100/min

Nehéz : 101-110/min

Nagyon nehéz : 110/min fölötti

A fizikai munka lehetséges abszolút határa:

napi 42 000 kJ (bizonyos sportágak, extrém nehéz fizikai munka, pl. aratók).

Napi 8 órás munkaidőt számolva ez a munkaidő alatt 3l/perces O₂ fogyasztást jelent, mely az átlagember Csúcs-O₂ fogyasztása.

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

PIHENÉSI PÓTLÉK

Ha a teljesítmény nagyobb a TTH-nál, akkor pihenési ciklusokat kell beiktatni úgy, hogy az arra az órára eső energiaforgalom ne haladja meg a TTH-t, de ezt az adott órában kell eltölteni, nem vonható össze! Hiszen az oxigénadósságot rendezni kell.

A pihenési időt a munkaciklus idejének %-ában adják meg.

$$S = (K1 - K0) / (K0 - K2)$$

S = pihenési idő, K1 = aktuális terhelés, K0 = TTH

K2 = pihenés alatti energiaforgalom

A pihenési időt (pótlékot) egyénenként és munkafolyamatonként kell mérni.

A pihenési időt (pótlékot) a gyakorlatban az igénybevételi mutatók (pl. **pulzusszám**) alapján határozzuk meg.

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

Munka és oxigénigény II.

- Pihenési pótlék: minden órára max. TTH-nyi terhelés eshet
- Statikus izommunka
  - Izometriás kontrakció – akadályozott véráram, korábbi tejsav-acidózis és kifáradás
  - Más a pihenési pótlék számítása (>)
  - Mozgásszervi betegségek fokozott rizikója
    - Lumbalgia, arthrosisok, alagút sy., ...

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

Nemek közti különbségek

- A nők fizikai teljesítőképessége 20-24%-kal alacsonyabb
- A neg. szociális környezetet rosszabbul tolerálják
- Munkakészségük, monotonia-tűrésük jobb
- Kiseb az elkötelezettségük, gyakrabban betegek
- Menses/terhesség/klimax hatásai

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

TERMÁLIS KÖRNYEZET

<ul style="list-style-type: none"> - -40 -- + 50 °C, - 20 – 70 % rel. páratartalom, - „alacsony” szélesség, - alacsony radiáns hő 	<ul style="list-style-type: none"> - -273 -- + 500 °C, - páratartalom ? (ammonia, metán), - szélviharok, - magas radiáns hő + kozmikus sugárzás
---	--

2011.

TERMÁLIS KÖRNYEZET

léghőmérséklet   légnedvesség /páratartalom
radiáns /sugárzó hő
légmozgás/szél

extrém hideg /fagy

extrém meleg /hőség

hőegyensúly

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.eü.
2011.

Termális stressz

TERMÁLIS KÖRNYEZET

Súlyozott középértékek:

WBGT = 0,7 T_{wb} + 0,2 T_g + 0,1 T_{db} °C

Vagy (épületen belül)

WBGT = 0,7 T_{wb} + 0,3 T_{db} °C

FITS = 0,83 T_{wb} + 0,35 T_{db} + 5,08 °C

32 °C   38 °C

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.eü.
2011.

Termális stressz

TERMÁLIS KÖRNYEZET

Páratartalom: parciális nyomásként vagy %-os arányban

Relatív páratartalom és harmatpont

PSYCHROMETER – wet bulb temperature

Evaporáció befolyásolása !

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.eü.
2011.

Termális stressz

TERMÁLIS KÖRNYEZET

LÉGÁRAMLÁS / SZÉL

Magas környezeti hő: konvekció és verejtékezés befolyásolása

Alacsony környezeti hő: windchill

RUHÁZAT: környezeti hőcsere gátlása mind a 4 úton - insulatio

hőstressz !!

Immerziós ruha: szárazon tart !
légcspadákban lévő levegő szigetel !

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.eü.
2011.

Hőmunka

- Biol. oxidáció: 30% ATP + 70% hő
- Hőközlés: vezetés, áramlás, sugárzás (előbbieket oda-vissza) + párologtatás
- Bőrhőmérséklet, köpeny~, mag~
- A hőleadás effektorai: bőr, subcutan szövetek erei, perctérfogat
- Verejtékezés: max. 1 l/óra (kis időre 4-5x) 2500 kJ/l hőleadás, *ha elpárolog*

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.eü.
2011.

HŐSZABÁLYOZÁS

$$S = (M - W) - (C + R + E) + RF$$

RF: a környezeti hőcsere speciális esete
(*radar, kommunikációs, fegyverkezelő berendezések*)

EM spektrum egy része: 30-300 MHz
poláris vízmolekula dielektrikus relaxációja
oszilláló elektromos mező és vízmolekulák a szövetekben

frikciós hőátadás, energia abszorpció

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

HUMÁN HŐCSERE

Homeostasis és homeothermia

KONDUKCIÓ hideg víz immerzió

KONVEKCIÓ folyadék v. gázfázis

EVAPORÁCIÓ a verejtékezés okozta látens hővesztés

RADIÁCIÓ még vákuumban is !

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

HŐSZABÁLYOZÁS

Thermoregulációs központ: posterior hypothalamus
drive ??

EFFEKTOROK:

Cutan vasoconstrictio

Remegés

Piloerectio

Metabolikus hőtermelés

*Vasodilatatio:
bőrerek kitágulása
verejtékezés*

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

HŐSZABÁLYOZÁS

EVAPORÁCIÓ a verejtékezés okozta látens hővesztés

1 liter víz elpárologtatása : $2,43 \times 10^6$ J (580 kcal) hőenergia elvonását jelenti !

Evaporációs ráta 1-2 l/óra is lehet !

Átlagos bőrhőmérsékleti küszöbértéknél indul és lineárisan emelkedik a maghőmérséklettel ! (később szuppresszió) T: 39.5 °C

2-3 %: dehydratio: szomjúság, maghőmérséklet növekedés, szívfrekvencia emelkedés, diszkomfort, mentális teljesítmény csökkenése, fáradtság, G-tűrőképesség csökkenés (reentry 1 G)

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

A munkahely klímája

- Klíma paraméterek:
  - A) Száraz és nedves hőmérséklet (*Assmann psychrometer*) számítható: relatív páratartalom
  - B) Légáramlás (*anemométerek*)
  - C) Sugárzó hő (*Vernon globusz hőmérő*)
- Klímaindexek:
  - EH (effektív hőmérséklet) – A, B (Yaglou, 1927)
  - KEH (korrigált ~) – A, B, C

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

A munkahelyi klíma jogi szabályozása

- 3/2002. (II.8) SzCsM-EüM együttes rendelet a munkahelyek munkavédelmi követelményeinek minimális szintjéről
- A rendelet kb. megfelel az EU 89/654 irányelvnek
- 28/2005. (VI. 24.) FMM-EüM együttes rendelet a munkahelyek munkavédelmi követelményeinek minimális szintjéről szóló 3/2002. (II. 8.) SzCsM-EüM együttes rendelet módosításáról
- E rendelet 2005. július 1 -én lépett hatályba

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

KEH a szabvány szerint

- Szellemi/könnyű fiz. munka: max. 31 C
- Közepes/nehéz fiz. munka: max. 29/27 C
- Nem lehet jelentős hőszűrés (max.+15 C)
- 24 C felett akklimatizáció biztosítása: 2 hét
- Ha nem betartható: munka-pihenési rend

Közepes fiz.m	< 30,5 C	< 31,5 C	< 32,5 C
Nehéz fiz. m.	< 28,5 C	< 30 C	< 31 C
Munka/pihenés	75/25%	50/50%	25/75%

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

A MSZ 21875:1980 határértékei

A munka jellege	Hideg évszakban biztosítandó léghőmérséklet	Meleg évszakban biztosítandó léghőmérséklet		
		Léghőmérséklet	Eff. illetve korr. eff. hőmérséklet	Max. megengedhető hőmérséklet
Szellemi munka	20-22	21-24	20	31
Könnyű fizikai munka	18-20	19-21	19	31
Közepesen nehéz fizikai munka	14-18	17-19	15	29
Nehéz fizikai munka	12-14	15-17	13	27

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

HIDEG KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT (HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

Hideg okozta sérülések egyéni, környezeti és ruházati kockázati / provokatív tényezői

Fagyásos sérülések - hidegcsípés

Lokális nem fagyásos sérülések – lövészárok láb, fagydaganat

Hypothermia – egész szervezet kihűlése

PARANCSNOK/ MUNKÁLTATÓ	CSAPATORVOS/ ÜZEMORVOS
---------------------------	---------------------------

kiképzés

kockázat felmérése

megelőzés (SOP)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

HIDEG KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT (HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

PARANCSNOK/
MUNKÁLTATÓ

CSAPATORVOS/
ÜZEMORVOS

harc helyzet,
immobilitás,
nyílt terep,
melegedő hiánya

hőmérséklet,
páratartalom
csapadék,
szélcsípés

réteges ruházat,
impermeabilitás,
teljes testfedés,
meleg, száraz cipő

KÖRNYEZET

RUHÁZAT

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Hidegártalmak forrásai a repülésben

MAGASSÁG:

Ballon repülések, nyitott pilóta kabin (+ windchill)

Vitorlázó repülések

FÖLDRAJZI SZÉLESSÉG (KLÍMA, IDŐJÁRÁS)

Téli műveletek

Túlélés szárazföldön (arktikus környezet)

Vízbemerüléses balesetek

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Hidegben végzett munka

- Helyi lehülés: (fagyási) sérülések
- Általános ~ : hűléses megbetegedések; hosszú távon rheumatikus problémák, ...
- Alacsonyabb teljesítmény
- Extra terhelés a védőruházat miatt
  - mozgási korlátozottság
  - látási, hallási, tapintási akadályozottság

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Hidegben végzett munka

PARANCSNOK/
MUNKÁLTATÓ

folyadék háztartás egyensúlya,
meleg / forró kalóriadús ételek
melegedő sátrak,
száraz és meleg ruha,
lábbeli fegyelem,
morális tartás,
rotáció,
fizikai és mentális pihenő

sérülés,
kimerültség,
nedvesség,
éhezés,
LMF

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Hidegben végzett munka

CSAPATORVOS/
ÜZEMORVOS

45 éves életkor ?
korábbi hidegártalom
fáradtság,
vérvesztés/shock (végtagi keringés romlása)
földrajzi környezet (rassz?, pszichoszociális és nevelési faktor)
táplálkozási hiány (min 3600-4600 cal / 15 – 20 kJ => 30 kJ
(sífutás: 2.5 – 5.0 kJ/óra !!)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Hidegben végzett munka

CSAPATORVOS/
ÜZEMORVOS

dohányzás: perifériás érzékszerv
fizikai aktivitás szélsőségei
gyógyszerek: *antidepresszánsok, antihisztaminok, vérnyomáscsökkentők*
ALKOHOL ! (perifériás hővesztés, remegés elnyomása, CH háztartás
szétkapcsolása, mentális hatás, dehidráció)
dehidráció (csökkent végtagi vérátáramlás, hideg indukálta értágulat)
2-3 liter vízbevitel

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

FORRÓ KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT
(HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

*Hőség okozta sérülések egyéni, környezeti és misszió okozta
kockázati / provokatív tényezői*

KATONA / munkavállaló:
jól hidratált, jól táplált,
aklimatizált, fizikálisan fit

Értelmetlen és veszélyes a
katonákat / munkavállalót
kevés folyadékhoz „szoktatni”

Szomjúság csak 2-3 % -os plazma
osmolaritás növekedés után !
Inni kell akkor is, ha nem szomjas!

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

FORRÓ KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT
(HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

Ellenőrzés: bevitt és ürített folyadék mennyisége
vizelet színe
testsúly változása
orthostaticus vérnyomásesés

2-3 % ts. csökkenés: csökkent hőtolerancia
csökkent fizikai munkavégző képesség
szellemi teljesítmény romlás
termoreguláció romlása
5-6 % dehidráció: funkcióképtelenség => halál
krónikus dehidráció: vesekövek, húgyúti fertőzés, székrekedés

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

FORRÓ KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT
(HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

15 liter / nap folyadék veszteség

Logisztikai feladat / vízegészségügyi feladat

AEROB fitness: szív-érrendszeri tartalék kapacitás
magnövekedett perctérfogat igény, termoreguláció fenntartása
izommunka fenntartása (verejtékezés és hőtermelés)
HŐAKKLIMATIZÁCIÓ (addig 0.05-0.1 %-os sózott víz)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

FORRÓ KÖRNYEZETBEN VÉGREHAJTOTT (HAD) MŰVELETEK ORVOSI PROBLÉMÁI

Hőgörcsök: 15-30 g (2-3 napi só deficit)
2-3 percig tartó fájdalmas tónusos izom összehúzódás
0.1 %-os sóoldat

Hőkimerülés: relatív keringési elégtelenség (beszűkült vértömeg,
bőr termoreguláció, az izmok és vitális szervek
keringési igénye közötti ellentmondás)

**SZOMJÚSÁG, ÁJULÁS, FIZIKAI FÁRADTSÁG, HÁNYÁS
HYPERVENTILÁCIÓ, ACROPARAESTHESIA, ZAVARTSÁG,
FEJFÁJÁS, HYPERTHERMIA, IZOMGÖRCsök,**

Höguta: agy, máj, vesék, izmok, vérátvadás komplex sérülése

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Szellemi munka

- 10 éve: a férfiak 26%-a, a nők 54%-a
- Az alapvető munkaterhelés: elemi döntések sorozata
- A (szociális) környezet konfliktusterhelése legalább ilyen befolyásoló
  - viselkedési normák
  - felelősség szintje
  - elismertség
  - ...

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Alul- és túlterhelés

- Alulterhelés:
  - kiegészítő információk szükségesek az optimális teljesítmény fenntartásához
- Túlterhelés:
  - teljes kompenzáció
  - labilis ~
  - végső erőfeszítés
  - teljesítménycsökkenés
  - munkaképtelenség

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

A személyes tér jelentősége

- Testünket körbevevő „buborék”, amibe mások nem hatolhatnak bele
- Megsértése mindig intenzív választ vált ki
- Mérete változik az interakciós partner függvényében:
  - bizalmas (45 cm)
  - személyes
  - társas (120-360 cm)
  - nyilvános

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Munkaegészségügyi teendők

- Felmérés:
  - információterhelés, pszichoszociális tényezők, ergonómiai feltételek, munka/pihenés aránya
- Segítség:
  - a felmérések optimalizálása, know-how
- Patológia megelőzése, ill. korai felderítése
  - pl. pszichoszomatikus, mozgásszervi, szembetegségek

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

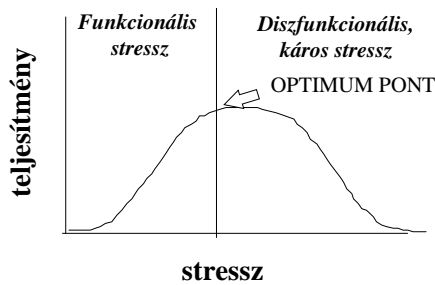
Jelentős pszichés megterhelés

- Az információterhelés összetevői:
  - A) készenléti állapot
  - B) az info fogadása és feldolgozása
  - C) az utóbbi során keletkező alkalmazkodás
- A) és C) jelentenek pszichés terhelést
- Felelősség, veszély - fokozott arousal
- Fontos a motiváltság, az érzelmek

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

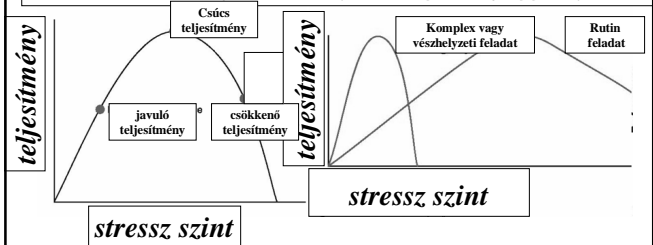
A Yerkes-Dodson törvény TELJESÍTMÉNY és STRESSZ

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

TELJESÍTMÉNY és STRESSZ

A stressz szint és a feladat bonyolultságának függvényében

a teljesítmény optimuma az agy háttéraktivitásától függ,
ami a személyiségtípussal is összefüggésbe hozható.

EMOCIONÁLIS válaszok a STRESSZRE

- Irritabilitás
- Ellenségesség
- Nyugtalanlás
- Önbecsülés elvesztése
- Reményvesztettség
- Elfordulás a barátoktól
- Anhedonizmus (az élet örömeitől elfordulás)
- Koncentrációképesség elvesztése
- Alkohol / drog használata

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Teljesítményváltozás az idő függvényében

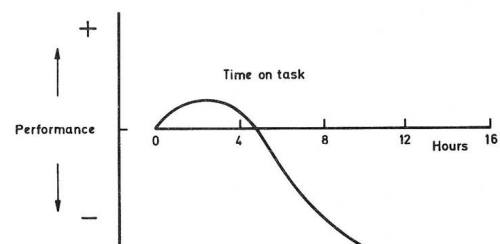

Fig.31 A model of change in performance with time on task.

LtCol Tim COOK, Defense and Civil Institute of Environmental Medicine, Canada

Alkalmazkodás a jelentős pszichés terheléshez

- Az adaptáció önmagában energiaigényes
- Alkalmazkodás:
  - a fizikai környezethez
  - a szociális ~
  - a munkafeladathoz
  - az időhöz/munkatempóhoz
- Monotonia, telítődés
- Túlzott stressz: elégtelen alkalmazkodás - idővel dekompenzáció

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Külföldi munka

- Más klíma?
- Más szociális környezet a munkahelyen
  - (a zárt nemzetiségi mikrokörnyezet gondjai)
- Más elvárások
- Nyelvi nehézségek?
- A szabadidő eltöltésének problémái
- Kapcsolattartás/problémakezelés az otthoniakkal

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Ergonómia

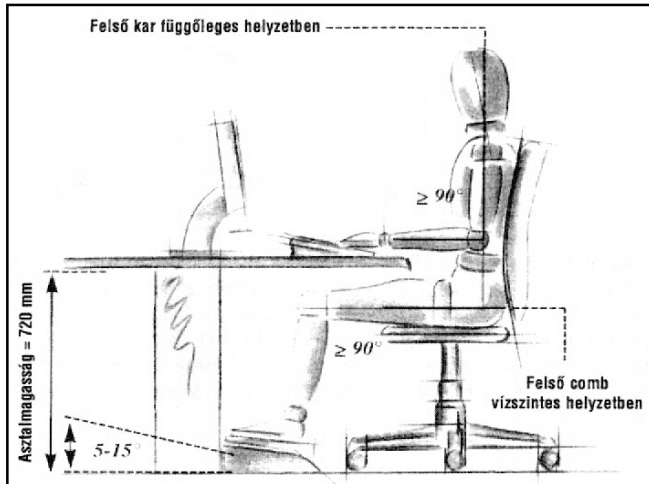
- Ergo + nomos (gör.): munkatan
- Cél: a munkavégzés emberhez szabása, (ezáltal) a hatékonyság és megbízhatóság növelése
- 1915: Health of Munitions Workers Committee (GBR)
- II. VH: repülőgépbalesetek nyomán induló kutatás
- 1961 International Ergonomics Association

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

Az ergonómia feladatai

- Az ember-gép-környezet rendszer optimalizálása
- A munkahely fizikai kialakítása:
  - testméretek
  - mozgások jellege
  - indikátorok (a gépektől kapott információk)
  - vezérlőszervek
  - tágabb környezet (fény, zaj, klíma)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

KÉPERNYŐS MUNKAHELY

50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet és ennek módosításáról szóló 3/2002. (VIII. 30.) ESzCsM rendelet szabályozza a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeit.

Képernyős munkahely: képernyő, adatbeviteli eszköz, egyéb perifériák, szoftver, irattartó, munkaszék, munkaasztal, telefon.

Képernyős munkakör: A munkavállaló legalább napi 4 órában képernyős munkaszöveget használ, ide értve a képernyő figyelését is.

A képernyőfigyelés fokozott figyelmet igénylő szellemi munka.

Önmagában semmilyen ártalmat nem okoz védőeszköze sincs (képernyővédő és MON-X szemüveg nem az!)

Képernyő előtti éleslátást biztosító szemüveg: Szemészeti szakvizsgálattal meghatározott, a képernyő előtti munkavégzéshez szükséges szemüveglencse + keret.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

KÉPERNYŐS MUNKAHELY

Előforduló kockázatok:

- látásromlást előidéző tényezők
- psychés(mentális) megterhelés
- fizikai állapotromlást előidéző tényezők.

Előírás: óránként legalább 10 perc(nem összevonható) szünetet kell tartani, a munkaidő 75%-át töltheti tényleges képernyős munkával.

Képernyős munkahely kialakításának minimális követelményei:

Monitor – szem távolság: 50-70 cm. Képtávlótól függ.Függőleges legyen, vagy 20 fokban hátra döntöt és a felhasználó merőlegesen tekint a képernyő közepére, 20 fokban előre döntött fejfel.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

KÉPERNYŐS MUNKAHELY

Környezeti világítás

ne tükröződjön a monitoron. Nem szabad ezért ablakkal, lámpával, fényes, tükröző felületekkel szemben elhelyezni, ablakkal csak párhuzamosan. A plafonon 1,5 m távolságon belül a feje fölött nem lehet világítóttest.Ajtók, bútorok matt festéssel valók ilyen szobába! Ablakra relaxa kerüljön-szört természetes fény előnyös.

Kézirattartó a monitor síkjában, ill egy gömbfelület belsején a monitorral, hogy ne keljen a szemnek alkalmazkodnia állandóan oda-vissza.

A kép stabil, ne vibráljon , megfelelően kontrasztos legyen

A monitor állítható legyen

A billentyűzet külön mozgatható legyen a monitortól, dönthető, a csukló letámasztható. Csuklótámasz célszerű, hogy ne fáradjon a kéz. A billentyűzet felszíne ne tükröződjön, jól olvasható jelei legyenek.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

KÉPERNYŐS MUNKAHELY

Munkaasztal stabil, ne csússzon, ne tükrözzön.

Munkaszék stabil, könnyen mozogjon, állítható legyen, láb, sarok, vagy kartámasz szükséges lehet.

A dolgozó laza, vízszintes függőleges felkarokkal, az asztal síkjával párhuzamos, vízszintes alkarokkal, egyenes háttal, vízszintes combokkal, talpak padlón támaszkodva üljön.

ZAJ:

Fokozott figyelmet igénylő munkahelyeken a zaj nem haladhatja meg a 40dB-t (CT, UH, MR), az 50dB-t (orvosi rendelő, repüléssírányító, tervező-programozó kutató intézet), a 60dB-t:iroda, ügyféliroda esetén.

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

Az ergonómia feladatai II.

- A munkafolyamat elemzése és szervezése
  - munkatempó és minőség
  - monotonia
  - személyek közötti kapcsolat, alá-fölrendeltségi viszonyok
  - a dolgozók elégedettsége, ösztönzés, előmeneteli rendszer
  - kényelem
  - biztonság, környezetvédelem

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

ERGONÓMIA

Rendszer integráció és automatizáció

7 display felszín:

3 MHDD: Multi-function Head Down Display
HMS: Helmet Mounted Symbology System
DWP: Dedicated Warning Panel
MIDS: Multiple Information Distribution System

Hogy csökkenték a pilóta munkaterhelését, a szenzor információkat egyetlen rendszerbe integrálták. Ez az AIS (Támadási és Azonosító Rendszer). A rendszer integráció és automatizáció révén a gép-ember interakció a következő kulcselemek közvetítésével valósul meg:

DVI: Direct Voice Input, azaz közvetlen hangvezérlés.

VTAS: ami a HOTAS (Hands on Throttle and Stick, azaz kezek a gázkaron és a botkormányon) és a DVI kombinációja (Voice Throttle and Stick, azaz hangvezérlésű gázkar és botkormány)

HMD: azaz integrált fejre-sisakra erősített kijelző (Helmet Mounted Display)

HUD: azaz széles látószögű fej előtti kijelző (Head Up Display)

MHDD: azaz színes többfunkciós kijelzők lefelé tekintéskor (Multi-Function Head Down Display)

ZOTT.

A munkahely megvilágítása

- A látás alapfunkciói:
  - Alaklátás
  - Fényérzékelés
  - Színérzékelés
  - Mélységlátás
- Az optikai teljesítmény meghatározói:
  - Látásélesség
  - Megvilágítás
  - Fénysűrűség
  - Fénykontraszt
  - Színeltérés
  - Színkontraszt
  - Térhatás

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

A mesterséges megvilágítás jogi szabályozása

- 3/2002. (II.8) SzCsM-EüM együttes rendelet a munkahelyek munkavédelmi követelményeinek minimális szintjéről
- MSZ EN 12464-1-2003 Fény és világítás, munkahelyi világítás szabványa

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

Megvilágítási követelmények

- Lehetőleg természetes fény. Ha mesterséges, annak összetétele a természetes fényéhez álljon közel.
- A munkahelyek megvilágítása feleljen meg a rendeltetésüknek és a hatályos előírásoknak.
- A megvilágítási normák megállapításánál a végzett munka jellege, a munka megkívánt finomsága, a helység rendeltetése a mértékadó.
- Ahol tűzvédelmi-, biztonsági követelmények indokolják, biztonsági-, vész-, tartalékvilágításról és irányfényről is gondoskodni kell.

Dr. Szabó - Dr. Pászti fogl.éü.
2011.

A vizsgált paraméterek

- A megvilágítás erőssége
- Káprázásmentesség
- Térbeli egyenletesség
- Időbeli egyenletesség
- Színhatás
- Ártalommentesség és egyéb követelményeknek való megfelelés

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

VILÁGÍTÁS

Vizuális funkciók: 380-780 nm közötti hullámhossz érzékelése
alaklátás, színlátás, fény/kontraszt érzékelés, mélységlátás

Látásélesség: 1 szögperc alatt még külön képpontként jelenik meg .

függ: megvilágítás erőssége: 1 Lux = 1 lumen / m²

50 lux	feloldóképesség 1 egységnyi
300 lux	1.5
1000 lux	1.75

10 lux alatt gyorsan csökken, 5000 lux felett ismét romlik
Szín differenciálás is 200-3000 lux között optimális

megvilágítás erőssége a fényforrástól mért távolság négyzetével fordítottan arányos

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

VILÁGÍTÁS

A fényérzet intenzitása viszont a fénysűrűségtől (felületi világosságtól) függ !

$$1 \text{ sb} = 1 \text{ candela} / \text{cm}^2$$

Tizedrésze az apostilb

Pontszerű fényforrásból meghatározott irányba és térszögbe kisugárzott fényáramnak és a térszögnek a hányadosa.

Látásélesség bizonyos határig a fénysűrűséggel nő,
0,75-1 stílb már káprázást okoz és rontja a kontraszthatást, ami a tárgy
és a háttér eltérő fénysűrűségén és fényvisszaverő képességén alapul.
+ színérzékelés is függ a reflexiótól

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

VILÁGÍTÁS

Térbeli látás / stereopsis – megfelelő árnyékhatás is kell
(kemény árnyék vs. kontrasztszegény árnyék)

**Közérzet javító,
munka életlani ritmusának fenntartása
baleset megelőző funkció
látási funkció épségének fenntartása**

Természetes fény + hasonló spektrumú mesterséges fényforrás

Munkadarab finomsága
helyiség rendeltetése
biztonsági / tartalék / vész / irányfények (repülőgép kabin)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

TERMÉSZETES VILÁGÍTÁS

Égbolti szórt fény (közvetlen rész) + visszaverődő fény (közvetett rész)

évszak,
aktuális időjárás,
levegő tisztasága
környezet beépítettsége

épületek magassága
felületi reflexió
ablakok fényáteresztése
belső felületek, tárgyak színe, reflexiója

Huzamos tartózkodásra szolgáló helyiségek teljes alapterülete kapjon közvetlen természetes megvilágítást

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

MESTERSÉGES MEGVILÁGÍTÁS

Fényforrások: Általános / Helyi (1:3 megvilágítási arány)
Üzemi / Tartalék / Biztonsági / Vész / Irány

1. elektromos áram hőhatásán alapuló fénykibocsátó izzólámpák:
argon, kripton, nitrogén gáz: villódzás mentes, kellemes, de hőenergia termelés is
2. gázkisüléses fényforrások:
*neon-, xenon fényeső, higanygőzlámpa: kékesfehér hideg fény – nagy csarnokok
nátriumgőz lámpa: sárgás fény, jó kontraszthatás - poros, nagy fényigényű munkahelyek
árnyékmentes, hosszú élettartam, de stroboszkópos hatás*

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

MESTERSÉGES MEGVILÁGÍTÁS

Káprázat mentesség, üzembiztosság, gazdaságosság, ártalom mentesség

Térbeli egyenletesség (1:3)

Időbeni egyenletesség

(stroboszkópos hatás miatt a forgó alkatrész állónak tűnhet !)

Megfelelő színhatás, esztétikus

(kevert fényforrások színhőmérséklet különbsége ne legyen nagy !)

**nagy felületű világító testek,
világos színű festés,
árnyékolás-fényterelés,
pozícionálás-diszlokáció,
tisztán/karbantartás**

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

A repülés közben a pilóta által felfogott és értékelt információ 80 %-a vizuális információ. A látási információ gyűjtés folyamatát pedig munkavégzésként foghatjuk fel, amelynek hatékonysága alapvetően meghatározza a pilóta-repülőgép-kiűző környezet együttes működését.

Grósz, A.: A katonai repülő-hajózó állomány vizuális munkavégzőképességének mérési tapasztalatai. Kandidátusi értekezés, 1991, Budapest. p.7.

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.

A jövő látásjavító berendezései a vizuális információ részarányát várhatóan 90 %-ra emelik, a napszaki megkööttségek oldásával és az éjszakai repülőharcászat gyakorlati alkalmazásának előretörésével.

Dr. Pá
2011.

• Látás a repülésben

üres látómező,
nagysebességű repülés,
dinamikus látóélesség,
stereopsis
monoculáris mélységérzékelés
protektív eszközök
(laser, blast, A bomb)
látásjavító berendezések (NVG)

Dr. Szabó - Dr. Pásztói fogl.éü.
2011.